Klapalekiana, 31: 55-58, 1995
ISSN 1210-6100

Hromadný výskyt střevlíka *Parophonus mendax* (Coleoptera: Carabidae) na východním Slovensku a další poznámky k jeho rozšíření na Slovensku

Common occurrence of ground-beetle *Parophonus mendax* (Coleoptera: Carabidae) in eastern Slovakia and notes on its distribution in Slovakia

Jiří STANOVSKÝ

Na výspě 18, CZ-704 00 Ostrava-Výškovice

Faunistics, distribution, chorology, Coleoptera, Carabidae, *Parophonus mendax*, Slovakia

Abstract. In this contribution data about distribution of *Parophonus mendax* (Rossi, 1790) in Slovakia, based on literature data, older records and new, unpublished records, especially from eastern Slovakia are presented. The question of periodical common occurrence in Slovakia is discussed. *Brachinus incertus* Brullé, 1834 is recorded as new for Slovakia.

V tomto příspěvku uvádím data o výskytu střevlíka *Parophonus mendax* (Rossi, 1790) na území Slovenska. Jedná se o mediterránně-kavkazský druh, zasahující v extrémně teplých letech ojediněle až hromadně i do střední Evropy (jižní Slovensko).

PŘEHLED LITERÁRNÍCH PRAMENŮ

O výskytu *Parophonus mendax* uvádí Reitter (1908): "angeblich im Elsass". Horion (1941) jej uvádí jako mediterránní druh, v západní Evropě až do Alsaska a po Seinu a ve východní Evropě až na Slovensko a do Rakouska ("fraglich"). Kult (1947) jej uvádí z Podkarpatska, Turin (1981) na základě excerpce literárních pramenů udává jeho výskyt ze střední Evropy, evropské části bývalého Sovětského svazu, bývalého Československa, Panonské nížiny, Balkánu, Rakouska, Itálie, Francie a Pyrenejského poloostrova.

Z území Slovenska jej uvádí Roubal (1930) - Parkan (= Štúrovo), Köbölkút (= Gbelce), Ipola. Píše: "Význačný pro dosah dunajské pánve, kde žije na nejteplejších chlumech, stepních návrších a ve viničné formaci,..., při lomech, na nevzdělané půdě,..., často v jarních náplavech... Lokalizován a celkem nehoj. Ač na místech výskytu často vel. hromadně." Pulpán (msc., in coll. P. Veselý, Praha) v rukopise svého Prodromu uvádí následující údaje, vycházející ze studia sbírkového fondu - "Gbelce IV.24, Nána IV.24, Kováčov IV.24, Štúrovo IV.24, V.27, IV.32, Kovačovce ř. Ipel V.28 (vše Roubal lgt.)" a dále "Štúrovo VI.47 (Havelka lgt.)". Pulpán měl zaregistrováno ve sbírkách 12 ex. z území Slovenska, ale vyslovuje domněnku, že jich bude více. Pulpán tento druh na území Slovenska považuje za "charakteristický pro populační explozi (danou snad též extrémně teplými sezonními podmínkami) od roku 1924 nepozorovanou". Z těchto důvodů ho považuje za atypického, rozhodně ne stálého člena československé fauny.

Srovnáním údajů Roubala (1930) a Pulpána (msc.) vychází, že Roubalův údaj o hromadném výskytu se týká pravděpodobně roku 1924. Od té doby byl chytán již jen jednotlivě a po roce 1945 existoval jediný ex. sbíraný Havelkou ve Štúrovu v r. 1947. Tento ex. je v Havelkově

sbírce in coll. Ernest v Nymburce (Stanovský revid.). Rovněž rok 1947 vynikal extrémně teplým počasím.

Od tohoto roku nebyl druh na území Slovenska téměř 30 let sbírán, až od poloviny 80. let byly jednotlivé ex. sbírány především na jihovýchodním Slovensku. V r. 1992 (rovněž extrémně teplém) byl zjištěn hromadný výskyt tohoto druhu v podzimních náplavech řeky Latorice u Boľu , a to na místech, kde již od šedesátých let pravidelně sbírala řada zkušených sběratelů.

Část těchto nových údajů byla publikována Benediktem & Těťálem (1990, 1991) - Plešany (= Svätuša) [7597 - číselné kódy čtverců pro síťové mapování entomofauny viz Novák (1989)], 5.IV.1989 - 1 ex. pod kamenem na stepi (Bezděčka lgt.); Veľký Kamenec - vrch Tarbucka (7696), 6.IV.1989 - 1 ex. pod kamenem na stepi (Hejkal lgt.); Slovenský kras - Silická Brezová (7488), 1.VII.1990 - 1 ex pod kamenem na polní cestě (Mikulenka lgt.), Stanovský revid.

NOVÉ NÁLEZY

Čtverec 7597: Kráľovský Chlmec, 8.V.1975 - 1 ex., J. Odehnal lgt., V. Zieris coll. Dle V. Zierise (pers. comm.) byl tento ex. nalezen na vypáleném úhoru spolu se zbytky dalšího ex.; Boľ, 2.-3.III.1992 - 14 ex., P. Veselý & J. Prouza lgt. et coll., pod dřevy a kameny podél hráze Latorice; III.1992 - 3 ex., M. Linhart & I. Mareček lgt. et coll., v hromadě kamení při hrázi Latorice;

Boľ - Zatín, 31.X. - 2.XI.1992 hromadný výskyt kusů přichystaných k zimování - Latorica byla rozlitá až po ochranné protipovodňové hráze, výskyt zjištěn na pastvinách vně latorické hráze pod rozptýlenými dlaždicemi, přímo pod dlaždicí a dále v prasklinách půdy do hloubky až 0,5 m ve společnosti *Polistichus connexus* (Fourcroy, 1785), *Brachinus ganglbaueri advena* Schauberger, 1921, *B. psophia* Audinet-Serville, 1821, *Pterostichus inquinatus* (Sturm, 1824) a dalších běžnějších druhů, ojedinělé kusy i pod suchým kravským trusem. Jednotlivě byl nalezen i v náplavu po celé délce úseku Boľ - Zatín, celkem nalezeno cca 100 ex., dokladové kusy in coll. K. Orszulik et in coll. J. Stanovský;

Boľ - náplav Latorice, 21.-23.XI.1992, v opakovaném náplavu Latorice mnoho desítek ex., L. Koloničný, L. Klíma, R. Kmeco & V. Vyhnálek lgt., det. et coll., v náplavu spolu s dalšími běžnějšími druhy, nejvíce na spodní straně drobných předmětů plovoucích ve vodě (nejčastěji kousky dřev);

Zatín env., 27.IV.1993 - 6 ex. pod křovitými vrbami u mokřiny vně hráze Latorice; Boľ env., 28.IV.1993 - 5 ex. pod keři vně hráze Latorice pod listím a detritem, vše P. Veselý lgt., det. et coll.

Čtverec 7697: Strážne, 28.IX.1991 - 1 ex., pod kamenem na okraji pole, D. Král lgt., O. Hovorka det. et coll.

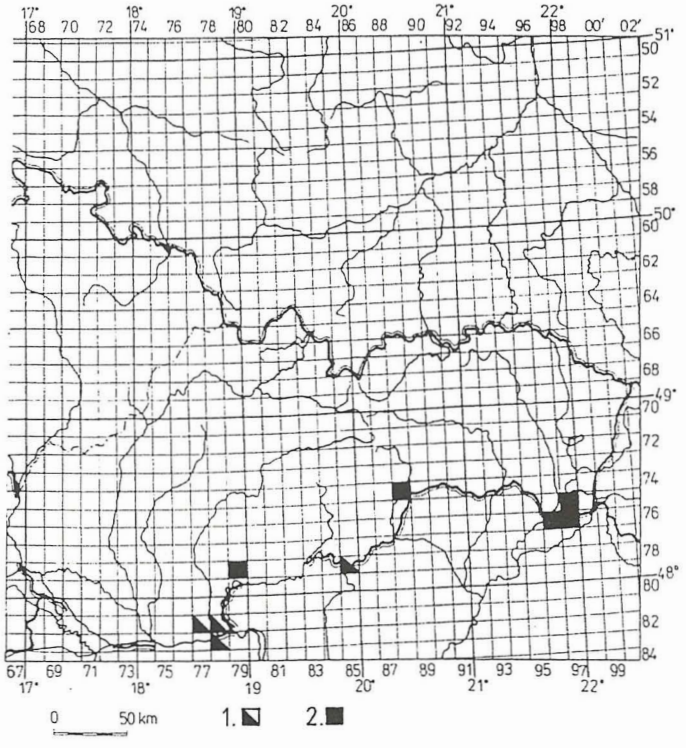
Čtverec 7879: Plášťovce, 4.VI.1992 - 1 ex., J. Tomšík lgt. et coll., J. Stanovský det.

Ještě počátkem listopadu 1993 se pokoušel autor tento druh nalézt na známých lokalitách východního Slovenska, kde byl v roce 1992 hojný, avšak bez výsledku. Rok 1993 však byl ve své druhé polovině velmi chladný a vlhký a naopak stav vody v Latorici i v kanálech na pastvinách byl velmi nízký.

Dosud známé rozšíření *Parophonus mendax* na Slovensku je zakresleno na obr. 1.

Společně s *Parophonus mendax* byl nalezen *Brachinus incertus* Brullé, 1834: Slovakia or., Boľ (7597), 21.-23.XI.1992 - 1♀, náplav Latorice, L. Koloničný lgt. et coll., K. Hůrka det.

Rozšíření: evropská část bývalého SSSR, Balkán, Itálie, Francie, Pyrenejský poloostrov (Turin 1981). První nález pro Slovensko.

Obr. 1. Známé rozšíření *Parophonus mendax* Rossi na Slovensku: 1. do roku 1948 včetně; 2. po roce 1948.
Fig. 1. Known distribution of *Parophonus mendax* Rossi in Slovakia: 1. till 1948 incl.; 2. after 1948.

ZÁVĚR

Dosavadní nálezy *Parophonus mendax* Rossi na Slovensku svědčí o tom, že se jedná pro území Slovenska o atypický druh na mezní hranici svého areálu (severní hranice výskytu), který se za výjimečných okolností může na vhodných lokalitách rozmnožit a poté i na několik desítek let téměř vymizet. Zkušenosti s jeho výskytem na východním Slovensku ukazují na to, že na území Slovenska se jedná o druh vlhkých, přechodně vysýchajících luk (druhotně pastvin), podobně jako např. *Polistichus connexus* (Fourcroy, 1785). Náhodně zalétá na vyvýšené stepní biotopy, kde je pak v jarních měsících nalézán, tak jako celá řada dalších vlhkomilných druhů [*Pterostichus aterrimus* (Herbst, 1784), *P. inquinatus* (Sturm, 1824), *Oodes gracilis* A. et G. B. Villa, 1833, *Chlaenius tristis* (Schaller, 1783) a další]. Vzhledem k tomu, že tyto závěry vycházejí z terénního průzkumu převážně v letech 1992-1993, je jejich potvrzení otázkou dalšího času.

PODĚKOVÁNÍ. Za poskytnutí údajů, připomínek a sbírkových materiálů k revizi či determinaci jsem zavázán následujícím kolegům: L. Ernest - Nymburk, O. Hovorka - Dobříš, L. Koloničný - Ostrava, M. Linhart - Praha, L. Mikulenka - Třemešná ve Slezsku, K. Orszulik - Frýdek-Místek, J. Tomšík - Ostrava, P. Veselý - Praha, V. Zieris - Pardubice. Zvláště pak děkuji p. P. Veselému z Prahy za řadu cenných připomínek a umožnění nahlédnout do písemné pozůstalosti p. J. Pulpána z Prahy.

LITERATURA

BENEDIKT S. & TĚŤÁL I. 1990: Zajímavé nálezy střevlíkovitých brouků (Coleoptera, Carabidae) v Československu v roce 1989 a doplněk sběrů za rok 1988. *Zprav. Západočes. Pobočky Čs. Společ. Entomol. ČSAV (Plzeň)*, 8: 19-40.

BENEDIKT S. & TĚŤÁL I. 1991: Zajímavé nálezy střevlíkovitých brouků (Coleoptera, Carabidae) v Československu v roce 1990 a doplněk sběrů z předcházejícího období. *Zprav. Západočes. Pobočky Čs. Společ. Entomol. (Plzeň)*, 9: 9-40.

HORION A. 1941: *Faunistik der Deutschen Käfer 1 - Adephaga - Caraboidea,* Goecke Verlag, Krefeld, 463 pp.

KULT K. 1947: *Klíč k určování brouků čeledi Carabidae Československé republiky.* Čs. společ. entomol., Praha, 199 pp.

PULPÁN J.: *Prodromus střevlíkovitých brouků Československa.* (Prodromus of the ground-beetles of Czechoslovakia). Unpubl. msc., dep. in coll. P. Veselý, Praha.

REITTER E, 1908: *Fauna Germanica. Die Käfer des Deutschen Reiches. Bd. 1.* K. G. Lutz, Stuttgart, 246 pp.

ROUBAL J. 1930: *Katalog Coleopter (brouků) Slovenska a Podkarpatska I.* Učená společ. Šafaříkova v Bratislavě, Praha, 527 pp. (in Czech).

TURIN H. 1981: *Provisional check-list of the European groud-beetles (Coleoptera, Cicindelidae, Carabidae).* Nederland. Entomol. Soc., Amsterdam, 253 pp.

SUMMARY

Data on distribution of *Parophonus mendax* Rossi (Coleoptera, Carabidae) in Slovakia are given. They are literature data based on Roubal (1930), Pulpán (msc., in coll. P. Veselý, Praha) and Benedikt & Těťál (1990, 1991) and new unpublished data from recent years 1975-1993.

In southern Slovakia is situated the northern line of the distribution of *Parophonus mendax*, that is a very rare species in this region falling back and expanding periodically. Three tops of its occurrence in Slovakia were observed in 1924, 1947 and 1992. The species lives in Slovakia in lowlands on damp meadows, from where it flies in the springtime to dry steppe biotops.

It was found especially in the drifts after floods. In the drift of Latorica river near the village Boľ (square 7597 of the faunistic reference grid) it together with 1 ♀ of *Brachinus incertus* Brullé was found - first record of *B. incertus* for Slovakia.